

Magdalena Filar

"Einführung in die Kognitive Linguistik", Monika Schwarz, Tübingen, Basel 2008 : [recenzja]

Studia Germanica Gedanensia 23, 448-450

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Das Buch mit dem breiten Spektrum angeschnittener oder ausführlich erörterter Themen rund um das Essen und Trinken ist für jeden, der sich für die Kultur im Allgemeinen, oder für „das soziale Totalphänomen“ des Essens und Trinkens – wie es oft nach Marcel Mauss genannt wird – im Besonderen interessiert, eine Pflichtlektüre. Der Sammelband bietet eine Auswahl von interessanten, gut zu lesenden, aufschlussreichen Beiträgen, die räumlich einen großen Teil Europas umfassen. Im Buch findet der Leser auch eine umfangreiche Literaturlauswahl rund um das Thema des Essens.

Zusammenfassend lässt sich feststellen, dass der Sammelband ein wertvoller Beitrag zur Esskultur-Forschung und Kulinaristik ist. Auch aus der Perspektive der sich zur Kulturwissenschaft erweiternden Germanistik hat das Buch dem Leser viel zu bieten.

Marta Turcka
(Gdańsk)

Monika Schwarz, *Einführung in die Kognitive Linguistik*. A. Francke Verlag, Tübingen und Basel, 2008, 298 ss.

Książka Moniki Schwarz¹ ma na celu przedstawienie głównych założeń teoretycznych i metodologicznych językoznawstwa kognitywnego na tle dotychczasowych badań psychologicznych i językoznawczych. Publikacja uwzględnia także najnowsze wyniki badań z zakresu neurobiologii i neuropsychologii.

Pewnym novum w stosunku do innych pozycji językoznawczych o tematyce kognitywnej² jest podejście psycholingwistyczne w doborze tematyki poszczególnych rozdziałów i całościowe przedstawienie paradygmatu kognitywnego, tzn. równoległe omówienie podejścia modularnego (niem. der modulare Ansatz), jak i podejścia holistycznego (niem. der holistische Ansatz) w odniesieniu do wszystkich poruszanych zagadnień. W książce omówione zostały kolejno: podstawy paradygmatu kognitywnego w psychologii (rozd. 1), główne założenia językoznawstwa kognitywnego (rozd. 2), struktura i funkcjonowanie aparatu poznawczego człowieka, w tym funkcjonowanie języka (rozd. 3), a także zagadnienie akwizycji pierwszego języka i związane

¹ Autorką książki jest niemiecka badaczka, profesor językoznawstwa germańskiego w Uniwersytecie Fryderyka Schillera w Jenie, której zainteresowania badawcze koncentrują się wokół nauk kognitywnych, semantyki, lingwistyki tekstu, a ostatnio obejmują również język jako narzędzie wyrażania emocji. (Publikacje książkowe autorki: *Kognitive Semantiktheorie und neuropsychologische Realität* (1992), *Kognitive Semantik/Cognitive Semantics* (1994), *Indirekte Anaphern in Texten* (2000), M. Schwarz/J. Chur *Semantik – ein Arbeitsbuch* (2007), M. Schwarz/M. Consten/M. Knees *Anaphors in Text* (2007), *Sprache und Emotion* (2007).

² Pörings, R., Schmitz, U. (1999): *Sprache und Sprachwissenschaft. Eine kognitiv orientierte Einführung*. Gunter Narr Verlag, Tübingen. Książka ta jest również dostępna w polskim tłumaczeniu Tabakowska, E. (red.) (2001): *Kognitywne podstawy języka i językoznawstwa*. Wydawnictwo Universitas, Kraków.

z nim zaburzenia (rozd. 4) oraz zagadnienie recepcji i produkcji komunikatów językowych (rozd. 5 i 6).

Rozdział pierwszy nakreśla historię myśli kognitywnej w psychologii, opisuje podejście modułowe i podejście holistyczne w odniesieniu do struktury i funkcjonowania ludzkiego umysłu i wprowadza w metodologię badań kognitywnych (dedukcja, indukcja, podejście empiryczne).

Przedmiotem rozdziału drugiego jest zastosowanie paradygmatu kognitywnego w badaniach nad językiem i sformułowanie głównych założeń kognitywnej teorii języka. Językoznawstwo jest w nim rozpatrywane jako subdyscyplina nauk kognitywnych (niem. Linguistik als Kognitive Wissenschaft), w której można wyróżnić dwa główne nurty badań: podejście modułowe wywodzące się z gramatyki generatywno-transformacyjnej Chomskiego i podejście holistyczne powstałe w wyniku krytyki generatywizmu i reprezentowane m.in. przez R. Langackera, J.R. Taylora i G. Fauconniera. W podejściu modułowym język jest jednym z modułów umysłu, który istnieje niezależnie od pozostałych podsystemów i może wchodzić z nimi w określone relacje. W podejściu holistycznym natomiast język nie jest autonomicznym podsystemem kognicji. Język, leksyka i gramatyka, są bezpośrednio przejawem złożonych procesów kognitywnych zachodzących w ludzkim umyśle. Przedmiotem badań językoznawstwa kognitywnego jest więc kompetencja językowa, na którą składa się nie tylko język (niem. das sprachliche Kenntnissystem), ale i operacje mentalne, które umożliwiają jego funkcjonowanie, tj. rozumienie i produkcję komunikatów językowych (niem. die prozedurale Kompetenz).

W kolejnym rozdziale Autorka snuje rozważania nad tym, w jakim stopniu użycie języka jest zdeterminowane przez procesy zachodzące na płaszczyźnie neuronalnej, a w jakim zależy od procesów mentalnych. Obie półkule mózgu uczestniczą i współpracują ze sobą przy produkcji i recepcji komunikatów językowych. Komunikacja językowa jest możliwa dzięki odnoszeniu się do takich podsystemów aparatu poznawczego, jak: pamięć, w szczególności do tzw. leksykonu mentalnego, w którym przechowywana jest wiedza poznającego. Podejście modułowe zakłada, że leksykon mentalny zawiera dwa rodzaje wiedzy: językową i encyklopedyczną, podejście holistyczne natomiast zakłada, że nie istnieje ostra granica między wiedzą językową i niejęzykową. Język może także stać się narzędziem wyrażania emocji, tzn. emocje mogą wpływać zarówno na formułowanie, jak i na recepcję komunikatów językowych.

Rozdział czwarty koncentruje się na zagadnieniu akwizycji językowej, w szczególności na rozwijaniu kompetencji gramatycznej i semantycznej. Kognitywiści, zarówno przedstawiciele nurtu modułowego, jak i holistycznego, przychylają się do koncepcji natywistycznej. Przedstawiciele nurtu modułowego zakładają istnienie gramatyki uniwersalnej, która stanowi podstawę do budowania kompetencji gramatycznej. Rozwijanie kompetencji gramatycznej zachodzi niezależnie od pozostałych funkcji poznawczych. Reprezentanci nurtu holistycznego natomiast zakładają, że tworzenie struktur gramatycznych jest pochodną złożonych procesów mentalnych. W odróżnieniu od kompetencji gramatycznej, rozwijanie kompetencji semantycznej jest

procesem długotrwałym i bardziej złożonym, tj. wymagającym interakcji wielu podsystemów umysłu.

Rozdział piąty podejmuje próbę przedstawienia i wyjaśnienia procesu recepcji komunikatów językowych, w szczególności procesu recepcji tekstu w ujęciu kognitywnym. Stanowisko modularne i holistyczne znajduje odzwierciedlenie w dwóch modelach recepcji: w modelu autonomicznym, w którym recepcja dokonuje się tylko na podstawie danych językowych i w modelu interaktywnym, w którym recepcja jest prowadzona równocześnie na podstawie danych językowych i wiedzy odbiorcy. Proces recepcji tekstu polega na tworzeniu jego reprezentacji mentalnej (niem. Textwelt-Modell) w oparciu o wiedzę odbiorcy, zdolność inferencji i kontekst sytuacyjny, a relacja koherencji jest wynikiem operacji mentalnych. W ramach badań nad relacją koherencji autorka zajmuje się zagadnieniem referencji i koreferencji w tekście, w szczególności recepcją wyrażen anaforycznych.

W ostatnim rozdziale nakreślone zostały nowe zadania badawcze i wskazuje się problematykę organizacji procesu produkcji komunikatów językowych. Wstępne modele tworzenia wypowiedzi przedstawiają na razie tylko poszczególne fazy tworzenia komunikatów językowych (konceptualizacja, werbalizacja, artykulacja), kwestia, czy są to modele autonomiczne czy interaktywne, pozostaje otwarta. Tematem, który powraca w kontekście analizy procesu produkcji komunikatów językowych, jest zagadnienie referencji. Referencja jest nie tylko rozważana jako relacja, w której nadawca odnosi się do wybranego obiektu konceptualizacji na płaszczyźnie mentalnej, ale także jako relacja między nadawcą i odbiorcą, która jest ustanawiana zgodnie z intencjami nadawcy w określonym kontekście sytuacyjnym (niem. Referenz als Partner- und situationsbezogene Strategie). Autorka zwraca również uwagę na zagadnienie perspektywizacji, która ma wpływ na eksponowanie określonych informacji i dobór środków językowych podczas tworzenia wypowiedzi.

Książka Moniki Schwarz łączy w sobie cechy podręcznika akademickiego i pozycji specjalistycznej. Publikacja stanowi syntetyczne i przystępne pod względem merytorycznym wprowadzenie do językoznawstwa kognitywnego, a realizowany konsekwentnie przez autorkę postulat badań interdyscyplinarnych sprawia, że książka jest adresowana nie tylko do studentów kierunków filologicznych. Jako pozycja specjalistyczna znakomicie przedstawia toczącą się w ostatnich latach w ramach paradygmatu kognitywnego dyskusję między nurtem modularnym i holistycznym, wskazuje na kwestie kontrowersyjne i trudności metodologiczne, a także nakreśla nowe perspektywy i zadania badawcze.

Magdalena Filar
(Kraków)